

*В.Г. Боронос, канд. екон. наук, доц.,
Сумський державний університет*

ФІНАНСОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКУ РОЗВИТКУ ЯК МЕТОДУ ОСВОЄННЯ ІННОВАЦІЙ

У статті розглянута можливість функціонування державного банку розвитку, що дозволить забезпечити кредитну підтримку процесів впровадження інновацій без порушення принципів кредитування.

Ключові слова: банк розвитку, інновації, кредитна система.

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки веде до непередбачуваності процесів, що опосередковують інноваційний розвиток, враховуючи необхідність задоволення екологічного імперативу. При цьому виникає потреба в системному цілеспрямованому управлінні таким розвитком. Слід зазначити, що основними є саме процеси перерозподілу ресурсів. Найбільш ефективною система управління еколого-інноваційним розвитком буде за умови функціонування в ній відповідного фінансового механізму. Фінансовий механізм управління, що є уособленням непрямого регулювання економіки, покликаний саме за допомогою ринкових інструментів стимулювати економічні суб'єкти до застосування інновацій. Таким чином, актуальність дослідження визначається необхідністю удосконалення наявного фінансового механізму управління розвитком економіки в напрямку забезпечення еколого-інноваційного характеру такого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інноваційного розвитку економіки присвячена велика кількість фундаментальних досліджень. Перш за все це праці С. Глазьєва, Г. Доброва, М. Кондратьєва, В. Маєвського, Е. Менсфілда, Б. Санто, Б. Твісса, Д. Фрімена, Й. Шумпетера та ін. Дослідженню еколого-економічних аспектів інноваційних процесів та проблем застосування фінансових інструментів управління інноваційним розвитком приділяли увагу такі вітчизняні науковці, як В. Александров, О. Амоша, Ю. Бажал, О. Балацький, В. Геєць, В. Зимовець, С. Ілляшенко, О. Лапко, С. Львочкін, Б. Кваснюк, М. Крупка, Б. Маліцький, Л. Мельник, С. Онишко, Д. Табачник та ін.

Не вирішені раніше частини проблеми. Аналіз досліджень свідчить про значні просування у вивченні окремих аспектів фінансового забезпечення інноваційного розвитку, тоді як спроби систематизації даної проблеми, зроблені деякими авторами, іноді суперечать одна одній і викликають певні сумніви. На сьогодні належним чином не з'ясовано механізм стимулюючого впливу на інноваційні процеси системи фінансових інструментів з урахуванням характерних особливостей таких процесів. Потребують наукового обґрунтування підходи до удосконалення бюджетно-податкової та кредитної політик, виходячи

з необхідності забезпечення екологічного спрямування інноваційного розвитку економіки.

Мета статті полягає в дослідженні фінансово-організаційних аспектів функціонування банку розвитку як методу освоєння інновацій, визначенні особливостей застосування кредитних форм перерозподілу ресурсів у системі фінансового забезпечення процесів еколого-інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Серед фінансових методів, що можуть бути застосовані для цілеспрямованого управління процесами первинного освоєння інновації, чільне місце займає кредитування. Причому сутність кредитування, як елемента фінансового механізму управління еколого-інноваційним розвитком економіки, в даному випадку розуміється набагато ширше, ніж просто забезпечення додатковими коштами суб'єктів, яким не вистачає власних ресурсів для здійснення інновації. Звичайно, кредит виступає головним джерелом залучених коштів у процесі реалізації інновації, його основною функцією при цьому є забезпечення перерозподілу ресурсів між галузями та технологічними сукупностями.

Кінцевим результатом перерозподілу ресурсів в економічній системі є її відповідна структурна перебудова, тому процес має бути строго регламентованим та відбуватися в регульованому з боку держави напрямку. Найкращою формою для чітко регламентованого та легко регульованого кредитування є банківське кредитування. Банківська форма забезпечує реалізацію вихідних принципів кредитування: поворотності, строковості, цільового використання – принципів, що відповідають внутрішнім особливостям процесів еколого-інноваційного розвитку. Однак ще один принцип – платності – не може повною мірою реалізуватися в ході кредитування інноваційних процесів комерційними банками в силу того, що позичальник-інноватор потребує зниження відсотків за користування кредитом, а комерційний банк не може піти на такий крок, так як ризик таких кредитів порівняно вищий. Отже, єдиним варіантом залишається створення державної банківсько-кредитної установи, що зосередить у собі функції пільгового кредитування еколого-інноваційного розвитку. Функціонування державного банку розвитку дозволить забезпечити кредитну підтримку процесів впровадження інновацій без порушення принципів кредитування.

Кредити банку розвитку мають стати не лише реальним джерелом формування фінансових ресурсів інноваційних підприємств, а й сприяти підвищенню ефективності використання коштів держави за рахунок ефекту мультиплікатора. Даний ефект досягається в результаті комплексного поєднання державних інвестицій на потреби еколого-інноваційного розвитку з вкладеннями власних коштів підприємств. Таке поєднання можливе, коли фінансування етапів впровадження інновацій здійснюється в рамках загальнодержавної цільової програми, а державні інвестиції при цьому носять кредитний характер.

На сьогодні на державному рівні фінансовою підтримкою інноваційної діяльності займається декілька структур. Насамперед це Державна інноваційна компанія, Державний фонд фундаментальних досліджень та Український фонд підтримки підприємництва. Крім того, майже кожне міністерство та

відомство мають фонд коштів, що витрачаються на інвестиційні, в тому числі і інноваційні потреби. Це призводить до негативних наслідків у системі фінансового стимулювання еколого-інноваційного розвитку економіки.

По-перше, як довела практика, ні методи, ні обсяги такого інвестування не можуть задовольнити наявного великого попиту з боку суб'єктів інноваційного підприємництва щодо фінансово-кредитної підтримки.

По-друге, далеко не завжди інноваційний розвиток є пріоритетним напрямком інвестування, або ж інноваційність забезпечується лише формально.

По-третє, за такої кількості каналів фінансування досить складно цілеспрямовано управляти зазначеними процесами. Більш доцільною є певна централізація як фондів коштів, що направляються державою на фінансування інноваційних процесів, так і управлінських функцій у даній сфері.

Таким чином, ситуація вимагає принципово іншого підходу до кредитування інноваційних процесів – за допомогою банку розвитку, єдиною метою якого має бути державне пільгове кредитування економічного розвитку. Такий підхід передбачає, що банк розвитку діятиме від імені держави і не ставитиме за мету отримання прибутку. У даному випадку державний банк розвитку забезпечує компроміс між метою довгострокового еколого-інноваційного розвитку економіки та спрямованістю банківської системи на отримання прибутку в недалекому майбутньому.

Серед головних завдань, що ставляться перед банком розвитку в контексті управління еколого-інноваційним розвитком, виділяємо наступні: середньострокове (3-5 років) та довгострокове (більше 5 років) конкурсне кредитування впровадження інноваційних технологій у виробництво на пільгових умовах; гарантування повернення позик на інноваційні цілі, що надаються позичальникам іншими кредитними інститутами на загальних умовах; розрахункове забезпечення державної програми здешевлення кредитів на інноваційні цілі шляхом відшкодування відсотків за користування таким кредитом; формування та удосконалення методологічного забезпечення механізму кредитування еколого-інноваційного розвитку.

Головною відмінністю від існуючої схеми фінансування через державну інноваційну компанію наразі є саме кредитні принципи надання коштів, що стимулює ефективне їх використання на інноваційні потреби. Надання кредиту для фінансування проекту відбувається за результатами конкурсу. Головними умовами конкурсу мають бути відповідність запропонованих інновацій державним пріоритетам, їх приналежність до новітніх технологічних укладів, екологічна спрямованість та можливість широкої комерціалізації.

У будь-якому випадку кредитування довгострокових еколого-інноваційних проектів за допомогою банку розвитку здійснюється на пільгових умовах. Пільга полягає у зменшенні вартості позикових ресурсів

та зниженні ставки відсотків за користування кредитними коштами. Причому розмір зниження відсотків має залежати як від фази життєвого циклу об'єкта кредитування, так і від фази життєвого циклу технологічного укладу, до якого належить об'єкт кредитування. Таким чином, основним критерієм диверсифікації при виборі ставки відсотків за кредитами банку розвитку є еволюційний критерій інновації, що реалізується.

За звичайної схеми кредитування комерційними банками ставка відсотків визначається ризикованістю проекту та строком його реалізації, що прямо корелюють між собою: чим довший строк реалізації, тим вищий ризик проекту і відповідно вища ставка відсотків за кредитом. У випадку кредитування впровадження інновацій така однозначна залежність не дозволяє створити пільгові умови в силу внутрішніх особливостей інноваційних процесів. Довгостроковий характер таких процесів вимагає зниження плати за користування кредитом, оскільки прибуток від реалізації інновацій можливий лише через декілька років після їх впровадження у виробництво. Однак процес реалізації інновації, особливо на етапі первинного освоєння, є найбільш ризиковим напрямком капіталовкладень, що вимагає вищої частки плати за ризик у структурі відсоткової ставки за кредитом. Виходячи з мети свого функціонування – забезпечення державної цілеспрямованої кредитної підтримки еколого-інноваційного розвитку економіки, банк розвитку бере на себе ризик, пов'язаний із впровадженням інновацій у виробництво, чим знижує ставку відсотків за кредитами.

Подальше зниження плати за кредит буде визначатися місце положенням об'єкта кредитування на тому чи іншому етапі матриці еколого-інноваційного розвитку: повністю безоплатним буде кредит для первинного освоєння базисної продуктової інновації, а максимальна ставка відсотків застосовуватиметься для кредитування процесів удосконалення виробництва за допомогою псевдоінновацій. Логіка даної схеми ґрунтується на особливостях фінансових відносин, що виникають у ході реалізації певного етапу інноваційного розвитку. Так, освоєння базисних інновацій завжди передбачає створення нового виробництва та поступового перерозподілу ресурсів на користь такого виробництва. Розраховувати ж на позитивний економічний ефект від цього можна лише через декілька років. Тому суб'єкт господарювання, який здійснює такі інновації, потребує підтримки у формі надання пільгових кредитів. Впровадження псевдоінновацій, навпаки, не передбачає зміни технології виробництва і характеризується можливістю отримання прибутку без зниження використання ресурсів. Плата за кредит на такі цілі має бути максимальною і, можливо, навіть вищою за середньоринкову ставку банківських відсотків, щоб обмежити його використання.

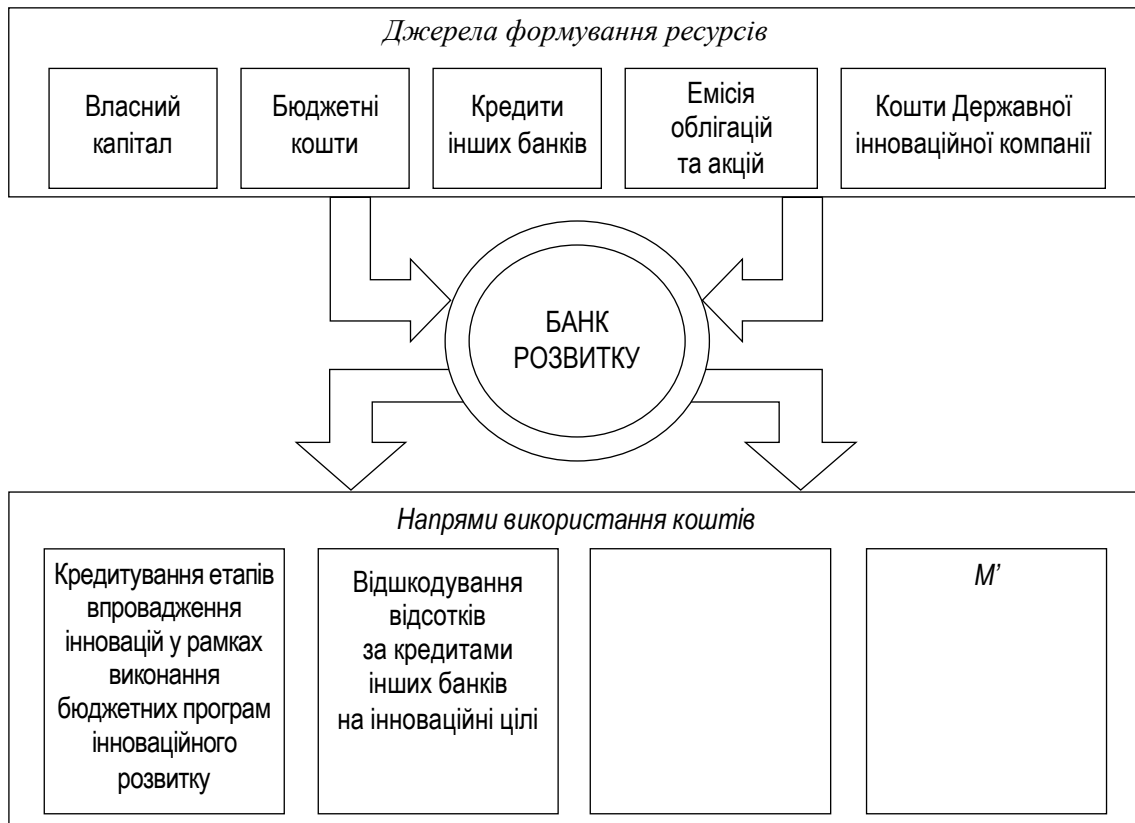
Як бачимо, такий механізм кредитного забезпечення стимулює процеси, що опосередковують еколого-інноваційний розвиток економіки на основі застосування найновіших технологій для задоволення потреб суспільства.

У процесі виконання іншого завдання – гарантування повернення позик на інноваційні цілі, що надаються позичальникам іншими кредитними

інститутами на загальних умовах, – банк розвитку реалізує функцію державного гаранта. Виступаючи від імені держави гарантом повернення недержавних позик, банк розвитку бере на себе зобов'язання держави повернути кредит у тому випадку, якщо позичальник буде неспроможний зробити це самостійно. Вихідною умовою гарантування інноваційних позик є наявність забезпечення таких гарантій високоліквідними активами. Перевагою саме банку розвитку в даному випадку є можливість використання як приклад забезпечення гарантій державних цінних паперів, у тому числі власної емісії, у поєднанні з цінним паперами інших фінансово стабільних комерційних банків. Для цього банк розвитку має право формувати портфель фінансових інвестицій, що одночасно слугуватиме забезпеченням як для пасивних операцій залучення ресурсів, так і для операцій з гарантування.

У процесі обробки накопиченої інформації про ефективність інновацій банк розвитку має змогу розробляти принципово нові методики кредитування. Сформована таким чином методологічна база може бути використана іншими фінансово-кредитними інститутами для зниження ризику кредитування впровадження інновацій. Тобто, можна стверджувати, що з'являються фінансові інновації, які сприяють розповсюдженню в масштабах всієї національної економіки вже створених кластерів інновацій. З іншого боку, процеси формування методик кредитування інновацій визначаються еволюцією цих самих інновацій, тому мають постійно удосконалюватися в міру проходження ними етапів свого життєвого циклу. У вирішенні цієї проблеми на банк розвитку покладаються завдання забезпечення науково обґрунтованого методичного супроводу, адекватного особливостям об'єкта кредитування. Як результат, отримуємо ефективну систему державного кредитування впровадження інновацій у загальному фінансовому механізмі управління еколого-інноваційним розвитком економіки.

Специфіка функціонування банку розвитку як інституту державної кредитної підтримки еколого-інноваційного розвитку передбачає певні особливості визначення сутнісних характеристик процесів акумулювання та витрачання коштів такого банку (рис. 1), що відображали б саме кредитний характер перерозподільних відносин.

Рис. 1. Принципова схема функціонування банку розвитку

Перш за все необхідно вирішити проблему ресурсного забезпечення такого банку – за рахунок яких коштів та на якій основі буде формуватися кредитний фонд.

Як засвідчує досвід функціонування національних банків розвитку в інших країнах, одним із головних джерел наповнення їх ресурсної бази є власний капітал. До власного капіталу банку розвитку можна віднести статутний фонд, який формується державою переважно за рахунок бюджетних коштів, та прибуток від його діяльності. Щодо прибутку, то слід зазначити, що одержання його не є метою діяльності банку розвитку. Однак це не виключає можливості отримання такого прибутку в результаті здійснення активних операцій. У такому випадку сума прибутку повинна бути використана виключно на поповнення ресурсної бази банку. Стосовно статутного фонду, то, крім суто бюджетних коштів чи інших матеріальних ресурсів держави, для його формування потрібно використати кошти Державної інноваційної компанії. При цьому, як уже зазначалося, відбувається перерозподіл функцій, коли банк виконуватиме роль розрахункового центру з отримувачами кредитів, а сама компанія здійснюватиме лише експертний відбір проектів. Разом з наявними коштами Державної інноваційної компанії, що можуть бути використані як кредитні ресурси, банк розвитку набуває права вимоги за фінансовими зобов'язаннями перед компанією, а також бере на себе всі фінансові зобов'язання компанії,

пов'язані з фінансуванням інноваційних проектів. Надалі всі проекти, що пройшли експертизу в Державній інноваційній компанії та мають позитивний висновок експертів, кредитуються за рахунок коштів банку розвитку.

Іншим джерелом фінансових ресурсів банку розвитку можуть бути кредити, залучені з боку державних та недержавних комерційних банків. У даному випадку виходимо з того факту, що створення банку розвитку є окремим альтернативним варіантом трансформацій у кредитній політиці банківської системи України взагалі. По-перше, це дасть змогу знизити загальний рівень ризику кредитного портфеля банків завдяки державним гарантіям щодо повернення кредитів. Результатом цього може бути зниження ставок за кредитами в середньому по економіці, що матиме непрямий вплив на стимулювання процесів розвитку. По-друге, завдяки інноваційній спрямованості кредитів, банк розвитку матиме можливість сплачувати середньоринкові відсотки за користування кредитними ресурсами інших банків. По-третє, комерційні банки можуть використати цінний досвід організації кредитування інноваційних процесів банком розвитку, що знижуватиме непередбачуваність відповідних фінансових заходів.

Банк розвитку повинен стати активним учасником фондового ринку, де його першим кроком буде емісія облігацій із різними умовами погашення та виплати доходів. Як ресурси, під які можуть бути випущені облігації банку розвитку, пропонується використовувати обов'язкові резерви комерційних банків у НБУ, додатковим методом стимулювання купівлі банками облігацій банку розвитку можуть слугувати державні гарантії.

Створення банку покликано також вирішити надзвичайно складну проблему – врегулювання ставок за кредитами для інноваційних потреб. Звичайно, одним з найдієвіших методів управління інноваційним розвитком економіки з боку кредитної системи є встановлення пільгових процентних ставок за кредитами поряд зі звичайним режимом кредитування решти напрямків. Встановлення пільгових ставок для всіх банків, що кредитують інноваційні проекти та програми, є складним завданням, оскільки приватні власники таких банків не зацікавлені в зниженні свого доходу. Як правило, в ринковій економіці вищі ризики інвестування зумовлюють і вищі процентні ставки. Власне, ідея створення банку розвитку полягає в тому, що держава в його особі візьме частину ризиків на себе і забезпечить перспективні проекти фінансами на прийнятних умовах (процентна ставка не повинна значно перевищувати облікову ставку НБУ).

Оскільки мова йде фактично про пільгове кредитування, то важливо дотримуватися певних принципів такого кредитування з метою забезпечення ефективного фінансово-кредитного управління економіко-технологічним розвитком. Перш за все треба пам'ятати, що будь-яка пільга матиме позитивний ефект лише за умови її обмеженого та цільового використання як за кількістю претендентів, так і за часовим періодом. Головне завдання для банку розвитку при цьому – стратегічні зміни у фінансово-кредитній

політиці, спрямовані на диференціацію пільгового кредитування чи ставок рефінансування підприємств із різним рівнем технологічного розвитку.

Висновки. Сьогодні законодавчо передбачено перелік найрізноманітніших заходів для стимулювання кредитно-фінансової сфери: збільшення обсягу фінансування інновацій, запровадження механізму державного страхування інноваційних кредитів, надання державних гарантій комерційним банкам, які здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів, застосування методики повної або часткової компенсації відсотків, виплачених підприємствами за кредити, одержані на реалізацію інноваційних проектів. Причому кількість інститутів, які уповноважені здійснювати такі заходи, є необґрунтовано великою. Все це сприяє використанню недобросовісної конкуренції через можливість отримання пільгових кредитів підприємствами, які цього не заслуговують. Тому функціонування єдиного державного банку розвитку дозволить позбутися громіздкого механізму стимулювання кредитної підтримки інноваційних процесів завдяки наявності комплексної уніфікованої методики кредитування виробництв, що здійснюють інновації на основі об'єктивного вибору реципієнтів. Державна підтримка за допомогою пільгового кредитування в даному випадку передбачає диференціацію залежно від терміну кредитування, а також відповідно до перспективних пріоритетів розвитку та ризикованості проекту.

Таким чином, надання такої підтримки через банк розвитку дасть змогу зменшити навантаження на державний науковий бюджет, посилити стимулювання виробничих об'єктів щодо залучення позабюджетних коштів на принципах співфінансування.

Отже, створення та функціонування запропонованого організаційно-економічного механізму банку розвитку сприятиме як забезпеченню потреб у додаткових коштах для здійснення інноваційної діяльності, так і перерозподілу ресурсів у найбільш передових у технологічному відношенні виробництвах. Як один із елементів цілеспрямованої державної фінансової політики підтримки інноваційних процесів, банк розвитку, виконуючи свої завдання, забезпечує вплив фінансового механізму на всю систему еколого-інноваційного розвитку.

Список літератури

1. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. – М.: ВладДар, 1993. – 310 с.
- Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення / За ред. д-ра екон. наук, проф. В.П. Александрової. – К.: ІЕП НАНУ, 2002. – 77 с.
- Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 326 с.
- Руденко Т., Куц О. Місце банків на фондовому ринку. Збірник // Цінні папери. – 2003. – № 4. – С. 10-12.

Summary

The author researches the finance-organizational aspects of functioning of bank of development as method of application of innovations, determinates feature of application of credits forms of redistribution of resources in the system of the financial providing of processes of ecological-innovative in the article.

Отримано 09.11.2007

Боронос, В.Г. Фінансово-організаційні аспекти функціонування банку розвитку як методу освоєння інновацій [Текст] / В.Г. Боронос // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2007. - Вип. 22. - С. 13-22.